

KS. STANISŁAW KULPACZYŃSKI

FORMY AKTYWIZACJI KATECHEZY

W dyskusjach dydaktyków lat siedemdziesiątych częściej mówiono o celach i treści niż o metodzie katechezy. Od paru jednak lat zaczyna znowu wzrastać literatura dotycząca metodyki¹. Metodyka i dydaktyka pozostają ze sobą w ścisłych wzajemnych relacjach. Dydaktyka zajmuje pozycję nadrzędną w stosunku do metodyki. Przez d y d a k t y k ę można rozumieć teorię nauczania², naukę o nauczaniu i uczeniu się. Jest to więc dyscyplina „zajmująca się celami, treścią, procesem, metodami, środkami i organizacją wszelkiego nauczania i uczenia się”³.

Dydaktyka ogólna bada zagadnienia odnoszące się do nauczania wszystkich przedmiotów, a szczegółowa, zwana też m e t o d y k ą nauczania, bada zagadnienia specyficzne dla nauczania jednego przedmiotu lub określonego typu czy stopnia szkoły⁴.

Sformułowania powyższe są tylko przykładowe i uproszczone, istnieją bowiem różne teoretyczne podejścia do tego problemu. Wystarczy wspomnieć, że w literaturze pedagogicznej i katechetycznej można odnaleźć różne określenia dydaktyki, np. w teoriach wykształcenia (W. Klafki), w teoriach nauczania (G. Otto), w teoriach informacji cybernetycznej (H. Frank), a także w kategoriach komunikacji interpersonalnej (K. H. Schäfer)⁵.

Dokonując ogólnej refleksji, a zarazem próby przybliżenia, można powiedzieć, że dydaktykę katechetyczną interesuje głównie pytanie c o

¹ Por. J. Hepp. *Ziele und Aufgaben*. W: *Didaktik des Religionsunterrichts*. F. Weidmann (Hg.). Donauwörth 1979 s. 125-139.

² J. A. Keller, F. Novak (Hg.) *Kleines Pädagogisches Wörterbuch*. Freiburg—Bassel—Wien 1979 s. 68.

³ W. Okoń. *Słownik pedagogiczny*. Warszawa 1975 s. 58.

⁴ Tamże s. 59.

⁵ Keller, Novak, jw. s. 68 nn.

i po co nauczać, katechizować, a metodykę jak i czym przekazywać⁶. Katecheta przekazuje zbawcze dzieło Boże i ułatwia spotkanie rozwijające wiarę w różnych środowiskach. Spotkanie takie dokonuje się w istniejącej rzeczywistości i nie może być traktowane jako automatyczne działanie immanentnej mocy słowa Bożego.

Każda epoka tworzy nowy rodzaj katechezy niosącej orędzie zbawienia i wyzwala nowe doświadczenia i refleksje dotyczące jej metodyki. Metoda w katechezie jest problemem wymagającym z jednej strony całościowego traktowania, a z drugiej — specyficznego. Metoda ma za zadanie przepracować cele i treści katechezy i za pomocą metodycznego postępowania udostępnić je katechizowanym⁷. Metoda jednak nie zależy tylko od celów i treści, lecz także od wielu czynników podmiotowych; będąc zagadnieniem realizacji katechezy, uczestniczy w całej jej strukturze — w celach, podmiocie i treści⁸.

Jednym z problemów nieustannie nurtujących katechetów jest sprawa doboru metody i takiego jej zastosowania, aby można było doprowadzić do aktywizacji katechizowanych. Problem ten doświadczany przez praktyków podlega również refleksyjnej odnowie ze strony teoretyków katechezy. Aktywność podczas katechezy jest bowiem zagadnieniem złożonym, posiadającym wiele uwarunkowań.

Artykuł w tytule sygnalizuje, że będzie mowa o formach aktywizacji katechezy. Formy w tym wypadku oznaczają elementy, głównie metodyczne, nadające konkretny kształt realizowanej katechezie. Celem artykułu nie jest dokładne analizowanie każdej metody z jej różnorodnymi wariantami, lecz tylko wybranych fragmentów, czynności metodycznych i to w aspekcie ich możliwości dynamizowania katechezy.

Trzeba także zaznaczyć, że w dokumentach kościelnych mówi się o formach katechezy⁹, mając na myśli nowe dzieła powstające dla formacji chrześcijańskiej wraz z odpowiednimi pomocami. Chce się przez to powiedzieć, że istniały różne formy katechezy już od czasów apostoelskich, jak np.: rodzinna, katechumenalna, szkolna, parafialna; i tworzą się ciągle nowe. W tym też znaczeniu jest mowa o formach katechezy także i u dzisiejszych katechetów¹⁰. Niektórzy współcześni pedagogowie

⁶ R. Merkert, T. F. Klatzen. *Didaktik für praktische Theologen*. Köln 1970 s. 55.

⁷ W. Klafki. *Zum Verhältnis von Didaktik und Methodik*. W: W. Klafki, G. Otto i W. Schulz. *Didaktik und Praxis*. Weinheim und Basel 1977 s. 17-31.

⁸ M. Majewski. *Fundamentalne problemy katechetyki*. Lublin 1981 s. 92.

⁹ *Adhortacja Apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła katolickiego o katechizacji w naszych czasach*. Warszawa 1980 s. 43.

¹⁰ Por. W. Nastainczyk. *Formalkatechetik*. Freiburg 1969.

mówią także, że forma określa zewnętrzną organizacyjną stronę nauczania. Najbardziej typową formą nauczania jest lekcja, podczas której nauczyciel stosuje różne metody nauczania. Pod względem organizacyjnym różni się od lekcji wycieczka, praca, zajęcia pozalekcyjne¹¹.

Pomijając szczegółowe i różnorodne stanowiska w tej kwestii, pragnie się, jak wyżej wspomniano, omawiać formy, czyli elementy i szczegółowe działania niektórych metod, doszukując się w nich szans dla aktywizacji katechezy. Pragnie się bowiem mówić o formach aktywizacji, a nie o formach katechezy.

W niniejszym artykule podajemy refleksję na temat różnorodnych form pozwalających na prowadzenie katechezy z większym dynamizmem i zaangażowaniem tak ze strony katechety, jak i katechizowanych. Posługując się metodą krytycznej analizy i wyjaśniając niektóre aspekty tego wielowarstwowego problemu, pragniemy choć w części odpowiedzieć na stale powracające pytanie: jak uaktywnić katechezę?

NIEKTÓRE ZASADY DOBORU METODY

Katecheza — jako posługa słowa — zmierza do nawiązania, podtrzymania i nieustannego rozwijania dialogu między Bogiem i człowiekiem. Katechetyka jest uważana za naukę pastoralno-pedagogiczną i z tego względu respektuje rzetelne osiągnięcia tych nauk. Mając na uwadze właściwy dobór metody, warto wobec tego znać główne zasady nauczania, którymi są: zasada systematyczności i logicznej kolejności, pogładowości i przystępności, świadomego i aktywnego udziału w procesie katechetycznym, dążenia do należytej memoryzacji i łączenia wiedzy o Bogu ze świadectwem chrześcijańskiego życia.

Pomijając różnorodne podziały metod nauczania, można powiedzieć (opierając się na podstawach dydaktyki ogólnej), że kryteriami doboru metod bywają: cele, treści, zadania dydaktyczne i wiele osób objętych nauczaniem¹².

Metody katechetyczne muszą odpowiadać tematowi, a przez to i celowi katechezy. Cel w świetle dydaktyki stanowi podstawowy moment całego procesu nauczania. Katechizowanym powinno towarzyszyć poczucie wartości spotkania, sensowności wysiłków oraz świadomość celu, do którego zmierza cały trud katechizacji. Najpierw więc katecheta musi jasno

¹¹ Por. W. Okoń. *Wychowanie umysłowe*. W: *Pedagogika*. Pod red. B. Suchodolskiego. Warszawa 1971 s. 347.

¹² Por. Cz. Kupisiewicz. *Podstawy dydaktyki ogólnej*. Wyd. 4. Warszawa 1977 s. 153-178.

i konkretnie uświadomić sobie cel każdej godziny katechetycznej; jak każdy dobry nauczyciel musi znać zadania nauczanego przez siebie przedmiotu¹³. W katechezie wszystkie cele szczegółowe są podporządkowane istotnemu, jakim jest umożliwienie katechizowanemu więzi z Bogiem, rozwój wiary, zaangażowanie w skuteczne rozwiązywanie problemów ludzkich w świetle objawienia. Treść katechezy czerpana jest z jej istotnych źródeł, a odnawia się w świetle dzisiejszej teologii, która naświetla problemy biblijne, liturgiczne, eklesjalne i życia chrześcijańskiego. Poprawna wiedza teologiczna i jej odpowiedni zasób ułatwiają należyte kształtowanie komponentu intelektualnego postaw religijnych katechizowanych.

W praktyce niekiedy następuje wzajemne powiązanie i rzutowanie wybranych treści z konkretną metodą, i odwrotnie — specyfika metody selekcjonuje bardziej jej odpowiadające elementy treściowe. Sens metody katechetycznej w tym względzie polega na udostępnieniu katechizowanemu i zaakceptowaniu wybranego zakresu treści¹⁴. Podejmowane zadania dydaktyczno-wychowawcze stanowią niejednokrotnie kryterium, dzięki któremu katecheta dokonuje wyboru zagadnień dla opracowywanej katechezy.

Wybór metody musi także respektować wiek i możliwości katechizowanych oraz samego katechizującego¹⁵. Zwykle rodzi się pytanie, jakie są możliwe formy, jakie najbardziej właściwe dla konkretnej katechizowanej grupy. Różne bowiem metody polegają na określonej interakcji między katechetą i grupą katechizowaną oraz wzajemnych odniesieniach wewnątrzgrupowych. To pole socjologicznej rzeczywistości stanowi również kryterium wskazujące na rolę, jaką powinny spełniać metody. Licząc się optymalnie z celami katechezy, nie można stosować tylko jednego kryterium przy wyborze metody, lecz należy uwzględnić cały wymiar personalnej, psycho-socjologicznej rzeczywistości. Punktem odniesienia metody z jednej strony jest objawienie, Pismo święte, Kościół, liturgia i sakramenty święte, a z drugiej — człowiek rozwijający się w środowisku naturalnym i społecznym¹⁶.

Mając wyznaczony cel, jakim jest rozwój osobowej wiary, analizując podmiot, jakim jest cały Kościół, a w konkretnym wypadku grupa katechetyczna stanowiąca część ludu Bożego, rozważając treść opartą na objawieniu Bożym i twórczości ludzkiej, wybieramy metodę uwzględniając jej główne uwarunkowania.

¹³ W. Okoń. *Zarys dydaktyki ogólnej*. Warszawa 1968 s. 140.

¹⁴ Por. B. Ort. *Methoden*. W: *Didaktik des Religionsunterrichts* s. 140-151.

¹⁵ H. Blankertz. *Theorien und Modelle der Didaktik*. 9. Aufl. München 1975 s. 99.

¹⁶ M a j e w s k i, jw. s. 93.

GŁÓWNE UWARUNKOWANIA WYBORU METODY

Za W. Klafkim¹⁷ można przyjąć, że wybór metody zależy od: celu i tematyki; wielkości grupy i jej struktury; struktury konkretnej katechezy (zgodność z rocznym planem); układu jednostki katechetycznej; społecznych form katechezy; form aktywności katechety i katechizowanych; warunków techniczno-organizacyjnych katechezy; możliwości zastosowania pomocy katechetycznych.

Prezentowane uwarunkowania są mniej lub więcej doceniane w zależności od metodycznych koncepcji katechezy. Najczęściej mamy do czynienia z postępowaniem indukcyjnym lub dedukcyjnym. W koncepcjach indukcyjnych najpierw opracowujemy przykłady, a następnie dochodzimy do uogólnień i zasad. W dedukcji natomiast najpierw mają miejsce zasady, a potem konkretyzacja.

Efekty obu form postępowania mogą być podobne, lecz dedukcję preferuje się dla jednostek zdolniejszych i bardziej elokwentnych. Można także przy tej okazji mówić o postępowaniu analitycznym lub syntetycznym. Każda z tych form wymaga odpowiedniej organizacji, środków, pomocy i ćwiczeń. Badania efektów obu wspomnianych form nie faworyzują żadnej z nich. Osiągane rezultaty zależą bowiem od wielu czynników, ich wzajemnych układów, a przede wszystkim od indywidualnego postępowania katechety oraz katechizowanych¹⁸.

Po zarysowaniu podstawowych zasad i uwarunkowań wyboru metody można przedstawić niektóre formy działania katechety, które on podejmuje, ażeby umożliwić proces rozwoju wiary, starając się przy tym rozwijać inicjatywę katechizowanych, doprowadzając ich do coraz większej odpowiedzialnej samodzielności.

Z pedagogicznego, a zwłaszcza psychologicznego punktu widzenia, katecheta może i powinien rozwijać różnego rodzaju aktywność katechizowanych.

RODZAJE AKTYWNOŚCI KATECHIZOWANYCH

W procesie katechetycznym mamy do czynienia z aktywnością wewnętrzną i zewnętrzną. Psychologowie wyróżniają różne rodzaje aktywności. Wystarczy wspomnieć aktywność emocjonalną, intelektualną, sensoryczno-motoryczną, recepcyjno-werbalną, indywidualną i społeczną i in. Należy pamiętać, że człowiek jest jedną psychofizyczną, że jego aktyw-

¹⁷ *Allgemeine Probleme der Unterrichtsmethodik*. Frankfurt 1970 s. 131-166.

¹⁸ Ort, jw. s. 144.

ność skierowana na świat zewnętrzny nie jest czysto psychiczna, lecz psychomotoryczna, ujawniająca się w ruchach ciała. „W tych konkretnych czynnościach człowieka skierowanych na świat zewnętrzny istotne są jednak jego myśli, jego przeżycia, a więc to, co zachodzi wewnątrz człowieka, w jego psychice, czego nie potrafimy poznać w sposób bezpośredni, ale co możemy poznać pośrednio przez jego działanie, czyli poprzez jego czynności psychomotoryczne, które są uzewnętrznieniem jego myśli i przeżyć”¹⁹.

Aktywność emocjonalna dotyczy głównie motywów i przeżywania i stanowi jakby podstawowy „koloryt” naszego życia²⁰. Aktywność intelektualna to dynamika naszego myślenia i dlatego tak ważne jest nauczanie problemowe, rozwijające samodzielne myślenie²¹. Aktywność sensoryczno-motoryczna występuje zazwyczaj wtedy, gdy łączymy myślenie z działaniem, aktywność emocjonalną z praktyką²². Aktywność recepcyjna i werbalna ma miejsce przy przyswajaniu treści i ich słownym wyrażaniu. Psychologowie rozróżniają aktywność asymilacyjną i eksploracyjną. Potrzeba więc nie tylko biernego przyjęcia treści, ale i wypowiedzenia jej słowami. Nie wystarczy mówienie katechety, lecz należy troszczyć się o aktywność werbalną uczniów, która przejawia się zwłaszcza w czytaniu, pisaniu i mówieniu. Podczas pisania i mówienia następuje kodowanie, czyli poszukiwanie odpowiednich słów, rozważanie ich znaczeń, aby należycie wyrazić to, co zostało zrozumiane w czasie słuchania czy czytania. Aktywność duchowa opiera się na wyżej wymienionych, lecz różni się wyraźnym ukierunkowaniem ich na rzeczywistość Bożą. Jeżeli przedmiotem różnego rodzaju aktywności staje się rzeczywistość duchowa, można mówić o szczególnego rodzaju takiej aktywności.

Wymienione aktywności muszą się wzajemnie uzupełniać, bo wtedy właśnie przynoszą efekt. Katechetę obowiązuje więc zasada wielostronnego i wieloczynnościowego aktywizowania katechizowanych. Przejawy różnorodnych form aktywizacji katechezy pojawiają się zwykle w aranżowaniu podczas niej różnych akcji, pokazów, impulsów, pytań itp. Korespondują one z werbalną i niewerbalną aktywnością katechizowanych. Na skutek różnych metodycznych inicjatyw wzrasta wzajemna interakcja między katechetą i katechizowanymi, następuje lepsze przenikanie świadectwa wiary, wymiana doświadczeń i ujawnianie wzajemnych możliwości grupy.

¹⁹ M. Grzywak - Kaczyńska. *Psychologia dla każdego*. Warszawa 1977 s. 36 nn.

²⁰ T. Tomaszewski. *Wstęp do psychologii*. Warszawa 1969 s. 187.

²¹ E. Fleming. *Unowocześnienie systemu dydaktycznego*. Warszawa 1974 s. 82.

²² Tamże s. 85

Mając na uwadze zasady, uwarunkowania wyboru metody i różne rodzaje aktywności, decyzję o właściwej formie realizowania katechezy podejmuje ostatecznie sam katecheta.

AKTYWIZUJĄCA ROLA OSOBY KATECHETY

Osoba katechety jest bez wątpienia czynnikiem pierwszorzędym, gdy mamy na myśli styl realizowania katechezy. Można by próbować analizować wpływ na przebieg katechezy nawet takich czynników, jak: wzrost, wygląd zewnętrzny, siła głosu katechety. Jednak to właśnie osobowość katechety, jego cechy wewnętrzne i zewnętrzne, możliwości duchowe i pedagogiczne decydują o aktywności ogólnej i konkretnym wyborze metod.

Cechy szczególnie cenione przez odbiorców katechezy, takie jak: świętość i sprawiedliwość, pogoda ducha i humor, mądrość i kultura osobista, dobroć i stanowczość będą mniej lub więcej uzewnętrznione w każdej wybranej działalności metodycznej podczas realizacji katechezy.

Katecheci o nastawieniu bardziej intrawertywnym będą bardziej liczyli na własne przemyślenia niż na sugestie zamieszczone w podręcznikach metodycznych. Mogą oni doprowadzać do głębokiej aktywności wewnętrznej, dzieląc się umiejętnie swoimi przeżyciami religijnymi, jeżeli oczywiście prowadzą intensywne, wewnętrzne życie religijne. Katecheta intrawertyk czasem jednak może zbyt uporczywie bronić swoich argumentów, nawet wtedy, gdy możliwe są również dobre inne.

Ekstrawertyk częściej wybiera metodę aktywniejszą zewnętrznie, łatwiej mu bowiem dostosować się do istniejącej rzeczywistości i bez specjalnego wysiłku potrafi przekazywać własną aktywność życiową katechizowanym. On też zazwyczaj żywiej prowadzi dyskusję, ale może łatwiej doprowadzić niekiedy do „rozgadania” i niepoważnego traktowania tematu.

Opierając się na zasadzie „złotego środka”, najbardziej pozytywne rezultaty można osiągnąć, jeśli wybierze się odpowiednie cechy z każdej ze wspomnianych powyżej sylwetek osobowości. Najbardziej godne polecenia jest w tym wypadku łączenie inicjatyw działalności zewnętrznej z wewnętrzną refleksją. Dla katechety jest bowiem szczególnie pożądana sekwencja modlitwy i czynu.

Patrząc od strony formacyjnej, katecheci pragnący aktywnie prowadzić katechezę powinni ćwiczyć się w umiejętności obserwacji, zwłaszcza własnych stanów wewnętrznych, jak i empatii wobec innych; w coraz większym umiłowaniu treści i przekonaniu co do słuszności celów katechezy, łącznie z zaangażowaniem uczuciowym; w radości z nawet drobnych powodzeń — z owoców łaski Bożej i wspólnej pracy katechizowanych; w cierpliwym i twórczym gromadzeniu doświadczeń, przy równoczesnym

unikaniu zgubnej rutyny. Na kanwie znajomości charakterologii, w atmosferze miłości, można w braterskim gronie katechetów oceniać swoje możliwości dydaktyczno-wychowawcze, dzielić się doświadczeniami i wspólnie inicjować nowe formy aktywizujące katechezę.

KLIMAT WŁAŚCIWY KATECHEZIE

Tworzenie właściwej atmosfery podczas katechezy decyduje również o aktywności katechizowanych. Atmosfera religijna, życzliwości i radości zachęca do wspólnotowego i indywidualnego wysiłku i wzmacnia istotnie przeżyciową stronę każdego spotkania. Tworzenie odpowiedniego klimatu w czasie katechezy wymaga od katechety szczególnego rodzaju aktywności. Dość często dobre rozpoczęcie katechezy decyduje o możliwości stworzenia i utrzymanie dobrej atmosfery podczas całej katechezy. Taki dobry początek bardzo ułatwia zastosowanie właściwych pomocy, zwłaszcza środków audiowizualnych. W wielu wypadkach dobra, związana z tematem piosenka, poruszająca muzyka, interesujący obraz, ciekawy napis, zmiana dekoracji sali lub pojawienie się w niej znaczących osób dzielących się swoim bogatym doświadczeniem i świadectwem wiary oraz wiele innych środków zdolne są wytworzyć odpowiedni nastrój ułatwiający aktywność podczas katechezy. Właściwa atmosfera jest szczególnie potrzebna podczas stosowania takich metod, jak psychodrama lub socjodrama²³. Zastosowanie zamiast zwykłego opowiadania tekstu rozpisanego na role lub przekazanego w formie scenki czy słuchowiska, dobra recytacja przygotowanej poezji przy świecach i akompaniamencie muzycznym z odpowiednim dozowaniem dźwięku i milczenia, robi duże wrażenie i pozwala na ożywienie wewnętrznej aktywności.

W tym znaczeniu można mówić, że katecheza jest między innymi szkołą uczuć. Wychowanie zaś emocjonalne (uczuciowe), zwłaszcza młodego człowieka, jest postulowane dzisiaj przez wielu psychologów. Stanowi ono ważny komponent decydujący o dojrzałych i zintegrowanych postawach ludzi. Uczucia zorganizowane w postawy miłości warunkują prawidłowy rozwój osobowości. Samo oddziaływanie intelektualne, poparte nawet rzetelnym świadectwem życia, dla przemiany wewnętrznej niektórych jednostek jest niewystarczające. Istnieje potrzeba oddziaływania również na stronę uczuciową właśnie przez tworzenie odpowiedniego nastroju. Ile to razy dzięki właściwemu nastrojowi dochodzi do nawróceń religijnych, które przekształcają cały dotychczasowy sposób życia nawróconego²⁴.

²³ P. Babin. *Metodologia per una catechesi dei giovani*. Torino 1969 s. 125 nn.

²⁴ Grzywak - Kaczyńska, jw. s. 57-144.

Klimat sympatii, braterstwa, religijnego poczucia szczęścia, współodpowiedzialności i wzajemnej współpracy jest nieodzowny dla wyzwolenia twórczych sił całej grupy, która w takich warunkach będzie pragnęła nie tylko słuchać i zachowywać się biernie, lecz osobiście poszukiwać i współtworzyć katechezę.

Katecheta — odpowiednio przygotowany i uformowany, świadek i zwiastun dobrej, zbawczej nowiny, pamiętając o właściwej dla podejmowanych celów i zadań atmosferze, wybiera, łączy i harmonizuje odpowiednie elementy metodyczne, tworząc przez to aktywny przebieg realizowanej katechezey.

ELEMENTY METODYCZNE AKTYWIZUJĄCE KATECHEZĘ

Poniższy wybór form działania katechety jest tylko wycinkiem olbrzymich możliwości metodycznych. Ich dobór i układ nie jest też podyktowany jakąś szczególną logiką. Wychodzi się od często stosowanej pracy z tekstami, poprzez elementy metod słownych, grupowych i uwzględniając elementy audiowizualne, kończy się refleksją dotyczącą modlitwy, którą można uważać za szczyt aktywności katechetycznej.

1. *Samodzielne szukanie i wyjaśnianie tekstów*

Zwykle wyboru tekstów i wstępnego ich wyjaśnienia dokonuje sam katecheta. Wyjaśnienie rzeczowe i przystępne jest wprowadzeniem słuchaczy w doświadczenia innych ludzi. Wyjaśnienie zwłaszcza tekstów biblijnych jest wprowadzeniem w doświadczenia dawnych pokoleń, w zbawcze dzieło Boże²⁵. Trzeba stwierdzić, że dobre wyjaśnienie jest nie tylko potrzebne dla dzieci, ale i wielokrotnie nieodzowne dla grup starszych. Niektóre formy wyjaśniania mogą być naiwne lub nudzące, ale przecież jest wiele takich, które zachęcają do dalszej analizy tekstów i do aktywności.

Szukanie tekstów w Piśmie świętym, w księgach liturgicznych i innych może być także formą aktywności. Nie chodzi tu tylko o samą technikę szukania tekstów, choć i ta umiejętność jest pożyteczna na pewnym etapie katechizacji, ale o nauczanie odkrywania przez katechizowanych związku ich życia z Pismem świętym, z życiem liturgicznym Kościoła. Odkrycie to dokonuje się przez konfrontację codziennych postaw z postawami bohaterów Biblii i innych świętych²⁶.

²⁵ D. Steinwede. *Zu erzählen deine Herrlichkeit*. Göttingen 1965 s. 147.

²⁶ Por. T. Malinowska. *Wzory osobowe w „Katechizmie religii katolickiej”*. Lublin 1981 (mps BKUL) s. 73-91.

Poszukiwanie tekstów w Piśmie świętym, w księgach liturgicznych i w innego rodzaju literaturze może stanowić pożyteczną pracę domową, przygotowującą materiał do kolejnej katechezy. Zastanawianie się nad tekstem indywidualnie lub podczas pracy zespołowej ułatwiają pytania pomocnicze (np. Co Bóg do mnie mówi? Zastanowię się nad tym! Zapytam się o to! Odpowiem Bogu w modlitwie ...w czynie!) Przez takie pytania zachęcamy do aktywnego i twórczego zajęcia osobistego stanowiska wobec wezwania Bożego zawartego w odszukanej i analizowanej treści. Uczymy także osobistego sięgania po różne nowe teksty i inicjowania rozmów na ich temat.

2. *Rozmowa aktywizująca*

Rozmowa jest jedną z dość znanych i często stosowanych form metodycznych. Rozmawiając na dany temat, katecheta doprowadza do wzrostu aktywności swoich podopiecznych za pomocą stawianych pytań, wyrażanych opinii, dzieleniem się doświadczeniem i wiedzą. Taka wymiana myśli prowadzi do wyjaśnienia, korekty, pogłębienia i rewizji własnych przekonań.

W różnorodnych formach rozmowy jest także szansa uczenia się wiary, która jest przecież umiejętnością rozmawiania z samym Bogiem, a zwłaszcza zdolnością dawania pozytywnych odpowiedzi na Jego pytania, jakie nieustannie kieruje do ludzi. Wzajemne szukanie odpowiedzi pogłębia stan wiernego słuchania Boga i odpowiadania Mu. Katecheta jest najczęściej inicjatorem i przewodnikiem rozmowy. Dynamizuje ją przez naprowadzające pytania, powtórki, podsumowania i czuwanie nad ogólną atmosferą wymiany myśli. Miejsce i sposób siedzenia (np. w kręgu) oraz wcześniejsze określenie czasu trwania ułatwia dobrą organizację rozmowy, a chrześcijańska miłość i rozumna tolerancja zapewniają jej właściwą atmosferę.

Gdy rozmówcy są odpowiednio dojrzały, stają się partnerami dialogu prowadzonego metodą dyskusji.

3. *Dyskusja*

Dyskusja jest bardzo częstą i stosowną dla naszej epoki formą porozumiewania się. W katechezie jest jedną z metod przeciwstawiania się biernemu podsuwaniu materiału katechetycznego. Jest formą uaktywniania katechezy, bardzo wskazaną zwłaszcza dla młodzieży, gdyż odpowiada jej psychicznej potrzebie aktywności. Współcześni dorośli próbują również w dyskusji i dialogu dążyć do solidarnego braterstwa i pokoju.

Dyskusja ma swoje zwyczaje i przepisy. Do jej przeprowadzenia potrzebny jest bezpośredni kontakt osobowy. Każdy ma podczas niej prawo do repliki i nie musi się zgadzać z rozmówcą, ale stara się postępo-

wać z szacunkiem wobec osób o odmiennych poglądach. Potrzebny jest przewodniczący dyskusji, który zwykle dokonuje zagajenia, udziela głosu, ukierunkowuje wystąpienia poszczególnych osób i podsumowuje²⁷. Dyskusja wciąga wszystkich w krąg zagadnień diskutowanych. Dzięki niej katecheza staje się nie wykładem, lecz chwilą szczerzej rozmowy. W katechezie prowadzonej metodą dialogu dorośli, a zwłaszcza młodzież, pozwalają na lepsze poznanie siebie, odsłaniając niejednokrotnie w szczerzej dyskusji swoje prawdziwe oblicze.

Najczęściej dyskusja zaczyna się przedstawieniem problemu, po czym następuje interakcja międzyosobowa na dany temat i końcowa refleksja.

Metodycy katechetyczni proponują różne sposoby ożywiania dyskusji²⁸. Jednym ze sposobów jest formowanie tez, antytez i kryteriów dla danego tematu. W trakcie dyskusji próbujemy przedstawiać różne punkty widzenia i pogłębiać je. W takiej sytuacji bardzo pomocna okazuje się tablica lub plansza, na której notujemy argumenty za i przeciw. Można także na niej wypisywać krótkie zdania, pytania, cytaty lub „złote myśli” związane z omawianym tematem. Zdania takie można tworzyć samodzielnie lub mogą być one wynikiem pracy grupowej. Zdarza się i tak, że katecheta przedstawia gotowy zestaw sentencji, a grupa dokonuje tylko wyboru tych, które są zgodne z tematem, a także ich hierarchizacji.

Innym sposobem aktywizacji dyskusji są fikcyjne sytuacje dialogowe. Przedstawiamy jakąś sytuację, która zdaniem uczestników mogłaby się zdarzyć. Można to uczynić w formie dramatyzacji, czyli dokonać próby zagrania ról osób, które miałyby brać udział w tym zdarzeniu. Zwykle najpierw podajemy temat, zbieramy do niego doświadczenia i przykłady, szkicujemy scenę do odegrania. Wybrane osoby grając, starają się wczuwać w powierzone im role. Uczestnicy dokonują oceny poszczególnych ról, a prowadzący podsumowuje tę część katechezy. Powodzenie takiego metodycznego podejścia do zagadnień katechetycznych zależy bardzo od tematu, atmosfery i udziału grupy w jej całym przebiegu. Przede wszystkim proces katechetyczny przeprowadzany w tym stylu domaga się otwartych i twórczych koncepcji. W niektórych grupach — mniej zgranych i słabszych intelektualnie — katecheta przygotowuje wcześniej jak gdyby scenariusz, sugeruje role i strukturę refleksji. Należy ponownie zaznaczyć, że takie postępowanie jest możliwe głównie w grupie, gdzie dokonuje się wymiana doświadczeń oparta na otwartości i wzajemnej znajomości. Brak tego, jak i niewłaściwa atmosfera stwarza zbyt sztuczną sytuację i uniemożliwia pożyteczne przeprowadzenie katechezy.

²⁷ Por. T. Pszczołowski. *Umiejętność przekonywania i dyskusji*. Warszawa 1974 s. 75-126.

²⁸ B. Grom. *Methoden für Religionsunterricht, Jugendarbeit und Erwachsenenbildung*. 4. Aufl. Düsseldorf 1976 s. 215.

Ważne jest również samo sformułowanie tematu, który ustawiamy nie bezpośrednio na istotę problemu, lecz na stronę przeżyciową zagadnienia, np. zamiast pytać, co to jest przyjaźń, pytamy, jak przeżywamy przyjaźń? Bardzo dobre jest także przybliżanie problemów dyskusyjnych za pomocą dobranego tekstu literackiego, piosenki, zdjęć lub nawet krótkiego filmu.

Doświadczeni katecheci stwierdzają, że dyskusja musi być dobrze przygotowana²⁹. Wiele tu zależy od jasnego i konkretnego ustalenia tematu dyskusji lub też do niej. Temat dyskusji powinien być podany wcześniej do wiadomości wszystkich, jeżeli chcemy naprawdę grupę uaktywnić i umożliwić wspólny dialog.

Formowanie też do dyskusji może być też dobrym zadaniem polecającym wydobywanie ich w formie rozmowy lub wywiadu przeprowadzonego w różnych środowiskach na bardzo konkretny temat. Postuluje się także formę listu, który mogą katechizowani pisać w grupach lub indywidualnie na zadany temat. Listy te następnie stają się przedmiotem dyskusji ogólnej.

Jako forma przygotowania do dyskusji może być używany referat w grupach młodzieżowych i w katechezie dorosłych.

W katechezie młodzieży i dorosłych używa się również formy komentarza dziennikarskiego, który przygotowany indywidualnie lub przez grupę jest następnie oceniany w dyskusji całej grupy.

Niektórzy katecheci zdobywają się nawet na formę przygotowania „procesu”, np. przeciw wojnie, zabijaniu nie narodzonych dzieci itp. Młodzież opracowuje wcześniej, indywidualnie lub zespołowo, wystąpienie prokuratora, obrońców, świadków, czyniąc to samodzielnie lub na podstawie dostarczonych przez katechetę materiałów. Po korekcie przygotowanych ról ze strony katechety, można w całości odtworzyć taki „proces”, zwracając uwagę na akcenty pozytywne i troszcząc się zawsze o ukazanie chrześcijańskiego punktu widzenia.

Istnieje także forma ożywiania dyskusji nazywana zabawą w parlamen³⁰. Przewodniczący przedstawia problem. Grupy przygotowują np. trzyminutowe mowy na ten temat. Po wprowadzeniu katechety wybrane osoby zasiadają przy głównym stole i wygłaszają swoje przemówienia. Katecheta uzupełnia, podkreśla ważniejsze momenty i dokonuje podsumowania całości katechezy.

Zaznaczyć należy, że istnieje dużo form inicjowania i aktywizowania dyskusji, a wiele z nich można łączyć z różnymi formami pracy grupowej.

²⁹ Por. F. Kamecki. *Przygotowanie katechezy dyskusyjnej*. „Katecheta” 16:1972 nr 2 s. 69-72.

³⁰ M. Kelber. *Fibel der Gesprächsführung*. Opladen 1969 s. 50-52.

4. Praca w grupach

Metody pracy katechetycznej korelują w wielu wypadkach ze zmianami, jakie zachodzą w ogólnym duszpasterstwie Kościoła. Ewolucja w duszpasterstwie od scentralizowanego kierowania do decentralizacji, od kierownictwa opartego na autorytetach ku demokratyzmowi, od kontaktów bezosobowych do osobowych znalazła wyraz w całym duszpasterstwie i w katechezie. Pojawiła się bowiem koncepcja duszpasterstwa zespołowego³¹.

Za taką koncepcją przemawiają racje teologiczne, gdyż Bóg jest najdoskonalszą wspólnotą; a następnie — racje psychologiczne, odwołujące się do istniejących w człowieku potrzeb oparcia i potwierdzenia swoich wartości i dążeń w grupie, racje socjologiczne, które lansują zespołowość w kierowaniu i działaniu oraz racje duszpasterskie, które podkreślają znaczenie wspólnotowego rozwoju wiary i korzystania z owoców zbawienia³².

Praca w grupach jest metodą ujawniającą i uspołeczniającą znaczenie katechezy. Stanowi ona również przeciwstawienie katechezy prowadzonej tzw. frontalnymi, czyli podającymi metodami³³. W metodach podających katecheta jest głównym przekazicielem prawd wiary. Cała aktywność katechety jest wtedy zasadniczo w jego rękach, a katechizowani są biernymi słuchaczami. Często wielkość grupy zmusza katechetów do używania takich metod, by w limicie przewidzianego czasu przekazać jak najwięcej informacji. Reformy pedagogiczne i katechetyczne skrytykowały jednak metody podające za doprowadzenie do bierności grupy, faworyzując tym samym metody pracy w grupach.

Praca w grupach polega na wyodrębnieniu spośród całej grupy katechetycznej kilku zespołów (w każdym po 4-6 osób). Grupy pracują czasami nad tym samym problemem, lecz częściej nad jego częściami. Skład grupy jest dobierany lub tworzy się sam w sposób całkowicie wolny. Na czele zespołu stoi zwykle przewodniczący, mianowany na początku przez katechetę, lub wybierany przez grupę. Przed rozpoczęciem pracy w zespołach katecheta wyjaśnia na czym ona będzie polegała, może to też uczynić na piśmie, wyznaczając każdej grupie jakiś tekst do analizy z zaznaczeniem zadania: „Czytając uważnie tekst spróbujcie przygotować odpowiedź na poniższe pytania”.

Grupy pracują porozumiewając się półgłosem. Katecheta może przechodzić od grupy do grupy, przypatrując się pracy, a gdzie tego potrzeba udzielać pomocniczych wskazówek.

³¹ Por. A. Winklerowa. *Małe grupy duszpastersko-katechetyczne środkiem dynamizacji pracy*. „Katecheta” 23:1979 nr 1 s. 24-28.

³² Tamże s. 25.

³³ Ort, jw. s. 144 nn.

Zwykle przed rozpoczęciem pracy w grupach dobrze jest wyznaczyć i zapowiedzieć ile czasu ona będzie trwała. Gdy limit czasu się kończy, prosi się o zakończenie redagowanych odpowiedzi i prac grupowych. Następnie wszyscy koncentrują się na słuchaniu relacji z poszczególnych grup, które są przekazywane w kolejności zaplanowanej wcześniej przez katechetę. Przekazują je zwykle ich przewodniczący (niekiedy wybierani w każdej grupie sekretarze). Katecheta czuwa nad całością relacji, uzupełnia, wiąże poszczególne części, tworząc całościowe opracowanie omawianego tematu katechezy.

Metoda pracy grupowej umożliwia wielostronne porozumiewanie się w zespole, dyskusję, wspólne stawianie pytań i zespołowe opracowywanie odpowiedzi, wyzwała pożyteczną rywalizację międzygrupową, uczy odpowiedzialności za wspólnotowo przekazywaną odpowiedź. Przede wszystkim ćwiczy w umiejętności wspólnego rozwiązywania problemów i aktywizuje przez to wszystkich członków grupy.

Metoda pracy zespołowej może być modyfikowana na różne sposoby. Katecheta pracujący dłużej z tymi samymi osobami może zaproponować istnienie tych samych grup nawet przez cały rok. Czasami następuje nawet ich specjalizacja obejmująca takie dziedziny, jak: Pismo święte, liturgię, dokumenty kościelne, historię Kościoła, muzykę, literaturę itp. Grupy mogą przygotowywać wcześniej przedstawione zagadnienia również w domu, aby podczas katechezy dzielić się już tylko wynikami pracy.

Katecheci łączą dość często stosowanie pracy w grupach z metodą problemową. Najpierw katecheta doprowadza do wytworzenia sytuacji problemowej, a następnie wybrane zagadnienia są opracowywane w grupach³⁴.

Za stosowaniem pracy grupowej przemawiają, jak już wspomniano, względy psychologiczne i socjologiczne. Zespoły istnieją przecież w każdym okresie życia i spełniają odpowiednią rolę. Najmłodszych katechizowanych przygotowują do życia społecznego. Stąd w najmłodszych grupach można zaczynać od pracy parami. Może być ona etapem prowadzącym od pracy indywidualnej do zespołowej i zaprawiająca do niej. Dobrze służy także jako forma powtórki i ćwiczenia poznanych treści i postaw.

W katechizacji dzieci i młodzieży metody pracy grupowej są niemal konieczne. W zespole następuje coraz lepsze wzajemne poznanie się, pobudzanie do wspólnego pogłębiania wiary i jej wspólnotowego wyznawania. W katechizacji dorosłych bez zespołów, i to odpowiednio dobranych, trudno spodziewać się należytej skuteczności pracy katechetycznej. Poprzez

³⁴ Por. J. B a g r o w i c z. *Metoda problemowa w katechezie*. „Collectanea Theologica” 43:1973 fasc. 1 s. 133-135.

zespoły poszukuje się wspólnych rozwiązań problemów, wspólnie podejmuje się decyzje, wspólnie też ponosi się odpowiedzialność, dąży do dojrzałej religijności i coraz silniejszego świadectwa wiary. Mamy tu bezsprzecznie do czynienia z dużymi możliwościami aktywizowania katechezy.

Zdarza się w ostatnich latach, że coraz częściej same grupy tworzą konkretną katechezę tak pod względem treści, jak i użytych w niej środków. Wśród tych ostatnich coraz częściej pojawiają się środki audiowizualne.

5. *Elementy audiowizualne*

W czasach, które są nazywane epoką audiowizualną, w których tak wielu ludzi niemal codziennie korzysta z telewizji, a w szkole przekazuje się wiedzę w laboratoriach specjalistycznych pełnych niekiedy obrazów i dźwięków, katecheta nie może być obojętny na te zjawiska. Jest to zjawisko nowego języka, nowego sposobu przekazywania wiadomości wywołujące zmiany w mentalności — zwłaszcza ludzi młodego pokolenia; ignorowanie ich może stać się przyczyną bierności podczas katechezy. Młodsze pokolenie wychowywane przez używanie obrazu, słowa, dźwięku ma amplifikowane swoje zmysły³⁵. To poszerzenie i nadmierne pobudzenie, zwłaszcza wzroku i słuchu, domaga się szerszego ich używania.

Dawniej człowiek pojmował otaczającą rzeczywistość w sposób mniej skomplikowany, dzisiaj często dokonuje tego przez aparat, płytę, taśmę magnetowidową. Należy pamiętać także i o tym, że wiadomości przyswajane równocześnie za pomocą wzroku i słuchu są trwalsze niż tylko ujmowane przez jeden z tych zmysłów³⁶.

Zachowując warunki właściwego używania środków audiowizualnych w katechezie, możemy ją bardzo mocno zdynamizować. Przede wszystkim pamiętać trzeba, że pomoce te mają być środkiem międzyosobowego komunikowania, służąc wolności ducha, nie pomijając niezastąpionej roli słowa i troszcząc się o ich jakość artystyczną³⁷. Umiejętna analiza podstawowych elementów dźwięku, jak: milczenia, hałasu, rytmu muzycznego, melodii, pieśni, narracji i wywiadu pozwala na optymalne wykorzystanie ich w katechezie.

Dynamizowanie katechezy za pomocą obrazów wymaga również znajomości języka obrazu. Fundamentalną zaś strukturę obrazu stanowią kolory, światła i cienie, pejzaż, plan. Obraz dynamizuje intelekt i uczucie.

³⁵ P. Babin. *Ieri e oggi il problema audio-visivo nelle catechesi*. W: *L'audio-visivo e la fede*. Torino 1971 s. 19-43.

³⁶ S. Kulpa czyński. *Katecheza wobec środków audiowizualnych*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne KUL” 25:1978 z. 6 s. 69-83.

³⁷ Tamże s. 77.

Obraz ma swoje orędzie-wieść, którą wyobraża i niesie. Chcąc aktywizować katechezę za pomocą obrazu, trzeba brać pod uwagę jego atmosferę i zastanawiać się na ile prowokuje on koncepcję, jaka jest jego ekspresja, jakie narzuca uczucia i dlaczego. Rzeczą niemal konieczną, zwłaszcza w katechezie młodzieży i dorosłych, jest konfrontacja swoich wniosków z reakcjami odbiorców katechez.

Katecheta, stosując środki audiowizualne musi jednak uważać, aby nie tworzyć wspólnoty iluzorycznej, nie zrywać komunikowania osobowego, lecz wychowywać do niego. Jego obowiązkiem jest również zwracać uwagę katechizowanych, że zwłaszcza dokumenty religijne i obrazy, które wywierają silną funkcję pozytywną, są ogromnie pożyteczne dla rozwoju wiary. Katecheta aktywizujący katechezę za pomocą środków audiowizualnych zawsze stawia sobie pytanie — co chce powiedzieć, jaką treść wiary przekazać i jak to powie. Za każdym razem bada odbiór swoich działań katechetycznych i stara się o prawdziwy dialog. Katecheta, który najpierw sam zdołał poznać tajniki korzystania ze środków audiowizualnych, zobowiązany jest stawać się animatorem wychowującym katechizowanych do właściwego ich rozumienia. Dowartościowując emocjonalną sferę człowieka, jego wyobraźnię, uczy katechizowanych poddawać najpierw analizie uczucia, a potem intelekt. Nieustannie należy zachęcać współczesnego człowieka do analizy i aktywnego odbioru treści. Własne doświadczenia dotyczące oglądania, a jeszcze lepiej samodzielnego fotografowania i umiejętnego słuchania dobrej muzyki, są tu bardzo pożyteczne. Wspólne tworzenie wraz z katechizowanymi montażu audiowizualnych zapewnia szczególnie duży stopień aktywności grupy.

Zawsze jednak używając tych środków do zaktywizowania grupy trzeba widzieć rzeczywistość ludzką w świetle wiary. Znajomość języka audiowizualnego i techniki montażu są naprawdę zadaniem drugorzędnym; na pierwsze bowiem miejsce wysuwa się potrzeba spojrzenia duchowego. Stąd jest rzeczą piękną i pożyteczną, by zanurzywszy się w treści katechez, szukać w nich i eksponować elementy medytacyjne, które są zdolne doprowadzić katechizowanych do najbardziej pożądanej aktywności wewnętrznej.

6. *Elementy medytacyjne*

Elementy medytacyjne w katechezie wywoływane są właściwym oddziaływaniem metodycznym. Niektóre tematy zawierają w sobie szczególne możliwości pod tym względem. Odpowiednie przedstawienie piękna natury, muzyki, poezji jest zdolne inicjować momenty medytacyjne. Ze strony metodycznej elementami tymi bywają często: cisza, zatrzymanie i wewnętrzne uspokojenie myśli, oczekiwanie, uwolnienie od zaangażowania

zewnątrznego i roztargnień wewnętrznych, zapatrzenie się, zadumanie, fascynacja. Przejściom tego rodzaju sprzyja własna aktywność analityczna i dyskursywne myślenie. Potrzebne jest również odpowiednie przygotowanie do osiągnięcia celowej medytacji. Sprzyja temu dobrana treść tematu, możliwie bogata w symbolikę wymiaru religijnego. Ponadto potrzebna jest elementarna umiejętność koncentracji uwagi, wytrwałość w zwracaniu się ku Bogu, wzajemna życzliwość we wspólnym medytowaniu itd. Najpierw jednak sam katecheta musi kochać medytację i ćwiczyć się w niej.

Jedną z możliwości metodycznych dotyczących tego zagadnienia jest medytacja pisemna. Zaczyna się ona podaniem tematu przez katechetę, po czym następuje cisza, w której prowadzący, co pewien czas (np. co 20 sekund) podaje jakieś słowo-hasło, które służy za tworzywo do napisania pełnego zdania, myśli, wezwania. Po kilku minutach takiej pracy można stworzyć grupy po 4-6 osób, które dzielą się swoimi przemyśleniami i następnie w kilku minutach tworzą grupową medytację. Potem grupy czytają kolejno swoje opracowania. Z dużym pożytkiem można to uczynić na tle refleksyjnej muzyki, prosząc wszystkich, aby wsłuchując się w medytację uczestniczyli w niej wewnętrznie. Temat medytacji może być podzielony w zależności od liczby grup i koncepcji katechety (np. może zawierać części: stawienie się w obecności Bożej, wiara, nadzieja, miłość, prośby)³⁸.

Elementy medytacyjne są również aktywizowane za pomocą różnych form rozważania tekstów. Dotyczy to najczęściej tekstów biblijnych. Jedną z takich możliwości polega na rozdaniu kartek z tekstem i prośbą o zaznaczenie słów szczególnie poruszających, własnych doświadczeń czy przeżyć dotyczących rozważanego tematu, własnych propozycji. Po chwili cichej pracy czytamy, dzielimy się doświadczeniami, przemyśleniami i propozycjami. Przypomina to znaną niektórym katechetom metodę Västeras, dotyczącą rozważania tekstów biblijnych³⁹.

Można stwierdzić, że wszystkie tego rodzaju ćwiczenia medytacyjne zmierzają do ułatwienia katechizowanym umiejętności modlitwy.

7. Modlitwa

Element modlitewny jest najpierw, i to w sposób zasadniczy, istotną częścią katechezy, a dopiero potem jest to jedna z najbardziej wewnętrznie, duchowo aktywizujących form.

³⁸ Por. R. Bleistein. *Kurzformeln des Glaubens*. Würzburg 1971; K. Tillmann. *Die Führung zur Meditation*. Bd. 1. Köln 1971.

³⁹ W. Erl, F. Gaiser. *Neue Methoden der Bibelarbeit*. Tübingen 1969 s. 109-11.

Otwieranie się na życie wiary, rozwijanie go właśnie przez katechezę, domaga się z konieczności modlitwy.

Różnymi aspektami modlitwy i jej związku z katechezą został poświęcony prawie cały szósty numer „Katechezy” z 1979 r.⁴⁰ Oznacza to powrót do zagadnień tradycyjnie dla katechezy ważnych, a w świetle nowych refleksji i badań uznanych za niezmiennie istotne i w dzisiejszych czasach aktualne.

Cenne uwagi dotyczące modlitwy w katechezie przedstawia w swoim artykule ks. W. Koska⁴¹. Autor stara się odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób katecheza może i powinna łączyć się z modlitwą.

Wiadomą jest rzeczą, że różne pokolenia katechetów różnie oceniały związek modlitwy z katechezą. W dawnych kierunkach pedagogiki religijnej modlitwa nie była ściśle, wewnętrznie związana z katechezą, chodziło raczej o memoryzację pewnych jej formuł. Jednak z czasem została doceniona, a wychowanie do modlitwy stało się jednym z głównych zadań katechezy. Modlitwa weszła wtedy do struktury katechezy. Zaczęto dbać także o różnorodne formy modlitwy. Do najczęstszych form, jakie można zaproponować katechecie celem ożywienia modlitwy mogą należeć: modlitwa z pamięci, modlitwa z tekstem, modlitwa w ciszy, psalmy, pieśni jako modlitwa, gesty modlitewne, modlitwy oparte na Biblii, modlitwy na tle eksponowanych obrazów, przeźroczy, muzyki itp.

Jeżeli modlitwa jest jednym z ważnych sposobów wyrażania wiary, to jako odpowiedź na wezwanie Boże powinna być otoczona szczególnie troskliwymi zabiegami metodycznymi ze strony katechety. Tak więc moment modlitwy, złączony organicznie z katechezą domaga się stałego dopracowywania i ożywiania. Modlitwa, zwłaszcza przy poruszaniu niektórych tematów katechetycznych, ma stawać się szczytowym punktem katechezy. Natomiast jej zaniedbanie może nadać katechezie charakter tylko nauki szkolnej, pozbawionej chrześcijańskiego ducha. Można powiedzieć nawet tak mocno, że nie ma katechezy bez modlitwy, bo to ona stanowi podstawową „atmosferę”, w której głosi się orędzie Boże i pomaga w rozwijaniu wiary.

Warto również w tym miejscu postawić problem o charakterze metodycznym, dotyczącym miejsca i czasu modlitwy w katechezie. Tradycyjnie przyjęło się, że modlitwa jest na początku i na końcu katechezy. To napewno ma swoje walory, ale trzeba pamiętać, że są i inne momenty godne modlitwy. Ogólnie można stwierdzić, że momentem naj-

⁴⁰ Por. w numerze tym artykuły następujących autorów: M. Finke, J. Słomińska, J. Tarnowski, Z. Jonaczyk, W. Furmański, J. Cyman i in.; wszyscy piszą o modlitwie.

⁴¹ *Modlitwa w katechezie*. „Poznańskie Studia Teologiczne”. T. 2. Poznań 1978 s. 145-155.

lepszym dla niej jest ten, w którym katechizowany poruszony wewnętrznie pragnie w tej formie odpowiedzieć na wezwanie Boże. Zasadniczo katecheta decyduje ile razy i kiedy ma mieć miejsce modlitwa. Inaczej rzecz ma się z dziećmi, a inaczej z młodzieżą i dorosłymi. Te dwie ostatnie grupy mogą się nawet posługiwać modlitwą spontaniczną w różnych jej formach. Osobą prowadzącą jest zwykle katecheta, który naprowadza, zachęca, pomaga, przyzwyczajają i wychowuje do modlitwy. Należy również zmieniać formy modlitwy, doprowadzając na wyższych etapach katechezy do coraz dojrzalszej i coraz bardziej spontanicznej.

Katecheta ucząc różnych form modlitwy, czerpie je z wielu źródeł, wyzwała także — i to od najmłodszych lat — twórczość, której tematem są modlitwy, a która przyczynia się do coraz głębszej i samodzielniejszej rozmowy z Bogiem.

Znaczącą rolę w trosce o życie modlitwy odgrywa osoba katechety. Ważne w tym względzie są takie jego cechy, jak postawa zewnętrzna, pozycja zajmowana podczas modlitwy (ręce, spojrzenie...), umiejętność wy-ciszenia siebie i grupy, a przede wszystkim duch modlitwy i jej umiłowanie. W tym miejscu przypomina się znane powiedzenie, że „kto się dobrze modli, ten dobrze żyje”. Wolno wobec tego powiedzieć, że aktywność na odcinku modlitwy ma być główną troską katechety.

WNIOSKI KOŃCOWE

Katecheci, a także świeccy wychowawcy, analizując różne utrudnienia procesu wychowania, wskazują między innymi na zbyt silne próby technizacji procesu nauczania i kształcenia. Niektórzy myślą nawet o katechezie skomputeryzowanej. Na szczęście okazuje się, że wola i uczucie człowieka nie poddają się technizacji. W procesie wychowania wielostronna osobowość człowieka domaga się wielostronnych treści, metod i środków oddziaływania. Wielostronność ta podyktowana jest również i tym, że inaczej działa się na uczucie, a inaczej na intelekt. Nie można więc preferować jednej metody i eksponować jednych form działania. Każdy ze sposobów metodycznego oddziaływania ma również sobie właściwy zakres i możliwości funkcjonowania.

Najpierw bierzemy pod uwagę cel i treść. Treść wyznacza także sposób działania. Proste informacje, które wystarczy tylko zapamiętać, mogą być przekazywane w sposób bardzo prosty. Treść skomplikowana domaga się bardziej metod problemowych, poszukujących.

Respektujemy także wiek i dojrzałość naszych odbiorców. Jeżeli katechizowanymi są osoby dorosłe, to sięgamy częściej po metody oparte na

dialogu, odpowiednio zorganizowanej pracy grupowej, dzieleniu się świadectwem, własnej pracy z trudniejszymi nawet tekstami i in.

W każdym okresie życia potrzebna jest katecheza przeżyciowa. Chodzi o takie eksponowanie treści, ażeby uruchomić wolę i uczucia. Bez poruszenia woli i uczuć treść nie funkcjonuje. Stąd przekazywanie prawd logicznych trzeba przesycać elementami piękna, brzydoty, dobra, zła, tworząc silną więź emocjonalną.

Różne inicjatywy dydaktyczne rodzą się też dzięki twórczości i pomysłowości katechety, w zależności od celu, treści, wielkości i jakości grupy oraz możliwości organizacyjnych. Każdy z tych elementów umiejętnie wykorzystany aktywizuje katechezę. Wszelkie formy dynamizowania katechezy o tyle będą skutecznym sposobem rozwoju wiary, o ile będą zakotwiczone w pozostałych czynnikach katechezy, ulegających stałemu rozwojowi.

Należy także pamiętać, że wszelkie nowe poszukiwania metodyczne będą tym bardziej pożyteczne, im więcej w nich będzie łączenia praktyki z teorią, systematycznego zaangażowania w realizację programów, ale i spontaniczności, odkrywczych odważnych poszukiwań przy równoczesnej rzetelnej refleksji, dążeń do umożliwiania przeżycia, ale jeszcze bardziej do wspólnotowego świadectwa modlitwy i czynu.

Z analitycznego przypomnienia tylko niewielkiego wycinka uzależnień metodycznych wpływających na dynamizowanie katechezy wynika, że pogłębianie ich znajomości, nieustanna refleksja poszukująca i pogłębiająca jest właściwą drogą prowadzącą do coraz lepszej aktywności posługi katechetycznej.

LES FORMES DE L'ACTIVISATION DE LE CATECHÈSE

R é s u m é

L'objet de cet article est la réflexion sur les formes d'agir permettant l'activation de la catéchèse. Dans ce but on mentionne certains principes et conditions du choix de la méthode. On a pris pour critères fondamentaux de ce choix: le but, le contenu, les objectifs didactiques, l'âge du groupe ainsi que les possibilités du catéchiste. En ce qui concerne les conditions, on les cite d'après W. Kafki.

Au début on a rappelé les genres de l'activité, le rôle décisif de la personne du catéchiste et l'importance de l'atmosphère pendant la catéchèse. La présentation des procédés par lesquels le catéchiste rend la catéchèse plus active commence par la description des moyens de recherche et d'explication individuelle des textes en particulier bibliques et se termine par la réflexion sur la prière qu'on déclare au sommet de l'activité du catéchiste.

Parmi les moyens très utiles on classifie: l'entretien activisant et la discussion qui demande une préparation assez variée. On y mentionne les formes suivantes:

lettre, exposé, commentaire de journaliste, jugement dit „procès”, débat dit „parlement”. D’une manière exhaustive on présente la méthode activisant le travail dans les groupes.

Les éléments audio-visuels ont été reconnus comme très fortement activisants surtout la génération plus jeune, leur application demande cependant un certain savoir et la connaissance des principes du choix et du montage.

Les tentatives d’application et de développement des éléments méditatifs rendent la catéchèse active à l’intérieur et le souci de l’éducation à la prière est le sommet de ce type d’efforts du catéchiste.

Dans la conclusion on a remarqué qu’il faut agir sur les catéchisés à tous les points de vue. aussi bien sur leur sentiments que sur leur intellect, en tenant compte des principes de base et des conditions méthodologiques et en recherchant honnêtement les formes de l’activation du service catéchétique de plus en plus parfaites.